

ВИСТУП РЕКТОРА МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

УДК 327.82:061.1(043)

Балабанов Костянтин Васильович, доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики, ректор МДУ

ЗАПОЧАТКУВАННЯ КОНСУЛЬСЬКОГО ПУНКТУ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ КОНСУЛЬСЬКИХ СЛУЖБОВЦІВ

Встановлення дипломатичних відносин між державами передбачає згоду на встановлення консульських відносин, якщо спеціально не встановлено протилежне. Однак розрив дипломатичних відносин не означає автоматичного розриву консульських відносин.

Для організації консульства потрібен дозвіл приймаючої країни, яка може просити надати інформацію про місце розташування та статус глави консульської установи (генеральний консул, консул, віце-консул або почесний консул) і про регіон юрисдикції консульства. Крім того, потрібен дозвіл приймаючої країни на будь-які подальші зміни в цих положеннях, а також на заснування будь-яких додаткових консульських служб, будь-де на консульській території.

Консульські функції викладені у Віденській конвенції про консульські відносини від 1963 року:

(а) захист в приймаючій країні інтересів делегуючої країни, а також її громадян, як окремих, так і об'єднаних в організації, відповідно до міжнародних законів;

(б) сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних та наукових зв'язків між делегуючою державою і державою, що приймає; будь-яка інша форма підтримки дружніх відносин між ними можлива відповідно до положень конвенції;

(в) отримання усіма законними способами інформації про розвиток і досягнення у торговельному, економічному, культурному та науковому житті приймаючої країни і слідом за тим надання її уряду делегуючої країни та зацікавленим особам;

(г) видача паспортів і проїзних документів громадянам делегуючої країни і віз або відповідних документів персонам, які бажають здійснити поїздку до делегуючої країни;

(д) допомога і сприяння громадянам, як індивідуально, так і об'єднаним у групи, делегуючої країни;

(є) діяльність у якості нотаріуса, цивільного реєстратора, а також у подібних випадках виконання деяких адміністративних функцій за умови, що вони не суперечать законам і правилам приймаючої країни;

(ж) гарантія дотримання інтересів громадян делегуючої країни, як окремих, так і об'єднаних у групи, в разі настання смерті (mortiscausa) на території приймаючої країни, відповідно до законів і правил приймаючої країни;

(з) охорона, в межах законів і правил приймаючої країни, інтересів неповнолітніх та інших недієздатних, які є громадянами делегуючої країни, особливо коли відносно таких людей потрібно опікування чи піклування;

(і) представлення інтересів або підготовка відповідного представлення у справах і процедурах, здійснюваних в приймаючій країні, громадян делегуючої країни перед трибуналом або іншою владою приймаючої країни з метою здійснення, відповідно до законів і постанов приймаючої країни, передбачених заходів із захисту прав та інтересів таких громадян, коли через відсутність чи з іншої причини такі громадяни не здатні своєчасно отримати захист своїх прав та інтересів;

(к) передача судових та позасудових документів, обвинувальних листів або доручень для засвідчення в судових інстанціях делегуючої країни, відповідно до чинних міжнародних угод або при відсутності таких угод, будь-яким способом, що відповідає законам і правилам приймаючої країни;

(л) здійснення прав на нагляд і інспекцію, передбачених законами і правилами делегуючої країни, стосовно кораблів, що належать делегуючій країні, літаків, зареєстрованих в цій державі, а також щодо їхніх екіпажів;

(м) необмежене сприяння кораблям і літакам, а також їх екіпажам, прийняття заяв, що стосуються пересування судна, перевірка і опечатування судових документів, ведення розслідування будь-яких пригод під час шляху, вирішення будь-яких суперечок між командиром (господарем), офіцерами (службовцями) і моряками в тій мірі, в якій дозволяють закони і правила делегуючої країни;

(н) виконання будь-яких інших функцій, ввірених консульству делегуючою державою, які не заборонені законами і постановами приймаючої країни, або проти яких не заперечує приймаюча країна, або які належать до діючих міжнародних угод між делегуючою та приймаючою сторонами.

Ці функції за згодою всіх зацікавлених урядів можуть бути виконані консульським службовцем і в інтересах третьої країни.

Треба зазначити, що в переважній кількості випадків право діяти не є абсолютним, воно підпорядковується закону приймаючої країни. Також, незважаючи на квазіюридичну природу більшості його функцій, консул не може замінити адвоката або іншого фахівця.

Більш детальні положення включені в чисельні двосторонні конвенції; вичерпну схему консульських функцій можна знайти в Раді Європи, Європейській конвенції про консульські функції.

Консульський службовець, чий уряд не має дипломатичного представника в країні, в якій він служить, через третю країну може, з дозволу приймаючої країни і без використання свого консульського статусу, виконувати деякі дипломатичні дії, включаючи представництво його країни в міжурядових організаціях.

В Україні питання, пов'язані з організацією консульської діяльності, регулюються **Консульським статутом України**, затвердженим Указом Президента України від 2 квітня 1994 року.

У Консульському статуті України визначено:

- «консульські установи» – генеральні консульства, консульства, віце-консульства та консульські агентства;
- «консул» – генеральний консул, консул, віце-консул або консульський агент, який є главою консульської установи;
- «консульська посадова особа» – будь-яка особа, враховуючи главу консульської установи, якій доручено виконання консульських функцій (генеральний консул, консул, віце-консул, консульський агент і секретар консульської установи), а також особа, яка прикомандирована до консульської установи для підготовки до служби в консульських установах (стажер);
- «консульський службовець» – будь-яка особа, зайнята в консульській установі виконанням адміністративних або технічних функцій чи обов'язків по обслуговуванню консульської установи;
- «консульський округ» – район, відведений консульській установі для виконання консульських функцій.

Керівництво консульськими установами здійснюється Міністерством закордонних справ України. Загальне керівництво діяльністю консульської установи в державі перебування здійснюється відповідним дипломатичним представництвом України.

Місцезнаходження консульської установи, її клас і консульський округ визначаються Міністерством закордонних справ України за узгодженням з державою перебування.

Консул при призначенні на посаду отримує від Міністерства закордонних справ України письмове повноваження – **консульський патент**, і розпочинає виконання своїх обов'язків після отримання дозволу держави перебування (**екзекватури**).

Консул зобов'язаний вживати заходів для того, щоб юридичні особи та громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством країни

перебування та міжнародними договорами, учасниками яких є Україна і держава перебування, а також міжнародними звичаями.

Консул зобов'язаний вживати заходів для відновлення порушених прав юридичних осіб і громадян України. У разі, якщо після звернення консула до властей держави перебування не будуть відновлені порушені права юридичних осіб і громадян України, консул зобов'язаний повідомити про це Міністерство закордонних справ України та главу дипломатичного представництва України в державі перебування.

Консул веде облік громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебувають у його консульському окрузі.

Консул в межах свого округу і повноважень, згідно з Консульським статутом України, виконує:

- функції щодо військового обліку громадян України;
- функції з виконання доручень слідчих або судових органів України;
- функції щодо укладення та розірвання шлюбу, усиновлення (удочеріння), встановлення батьківства, опіки та піклування, реєстрації актів цивільного стану;
- функції щодо майна громадян України;
- функції щодо громадян України, які перебувають під арештом, затриманих або позбавлених волі, в іншій формі відбувають покарання або пропали без вісті;
- функції з питань паспортів і віз;
- функції з питань громадянства;
- нотаріальні дії, консульську легалізацію, стягують консульський збір;
- функції щодо військових кораблів і військово-допоміжних суден Військово-морських сил України;
- функції щодо суден України (при приході і стоянці суден, при відплитті суден, у разі корабельної аварії, при аварії судна, у разі хвороби або смерті членів екіпажу судна);
- функції щодо цивільних повітряних суден України;
- функції щодо засобів автомобільного, залізничного транспорту і суден річкового флоту;
- функції з санітарної, фітосанітарної та ветеринарної охорони.

Консульські службовці, призначені як такі, що відповідають за виконання консульських функцій. Вони можуть мати статус генерального консула, консула або віце-консула і поділяються на дві категорії:

(а) **штатні консульські службовці**, які перебувають повністю на службі у свого уряду і призначаються главою держави і міністром закордонних справ;

(б) **почесні консульські службовці** – службовці, для яких виконання консульських функцій зазвичай є лише частиною їхнього основного заняття.

Штатні службовці не можуть займатися професійною або комерційною діяльністю з метою отримання особистої вигоди на території приймаючої держави і повинні бути обов'язково громадянами країни, якій вони служать; призначення громадянина приймаючої країни може бути здійснено тільки урядовим дозволом, який може бути відкликаний у будь-який час. Почесний консульський службовець, навпаки, часто є громадянином країни, в якій служить.

Консульські наймані службовці є членами консульського персоналу, який не відповідає за виконання консульських функцій; вони наймаються для виконання адміністративної або технічної роботи.

Члени обслуговуючого персоналу – це службовці, найняті в якості шоферів, прибиральниць, слуг тощо. Особи, які відносяться до цієї категорії, зазвичай є місцевими жителями.

Деякими державами призначаються консульські агенти і проконсули, але стандартне визначення цих термінів відсутнє. Зазвичай їх відносять до найманих консульських службовців з обмеженою відповідальністю, за рангом вони знаходяться нижче звання віце-консула, але їхній конкретний статус і функції значно відрізняються у різних країнах.

Традиційною практикою для урядів усіх країн при призначенні глави консульства є забезпечення його письмовими уповноважувальними документами, в яких вказуються його повне ім'я, консульський ранг, місце розташування консульства і посада. Цей документ (**a Commission, патент**) надсилається дипломатичними каналами уряду приймаючої країни, яка, якщо немає заперечень, видає відповідний документ (**an Exequatur, екзекватуру**), визнає це призначення. У рідкісних випадках відмови у видачі екзекватури уряд не зобов'язаний надавати цьому пояснення. Аналогічна процедура застосовується і по відношенню до службовців консульського персоналу; в цьому випадку достатньо простого своєчасного повідомлення, що містить необхідні відомості, і, якщо його затверджено, формальна видача екзекватури необов'язкова.

Сполучене Королівство дотримується Віденської конвенції про консульські відносини, де в статті 12 (1) сказано: «Глава Консульства допускається до виконання своїх функцій при наявності дозволу від приймаючої країни, який називається екзекватурою, якої б форми воно не було». Всі службовці, які виконують консульські функції, затверджуються простим листом Протокольного департаменту, а екзекватура від глави держави видається тільки главі консульства.

Після прибуття на свій пост глава консульства відповідно до встановленого протоколом порядку доводить до відома дуайена консульського корпусу, місцевої влади і глав інших консульств.

Як тільки главу консульства допущено до виконання функцій, навіть якщо формальності з його призначення не завершені, приймаючий уряд повідомляє про цей факт офіційну владу на місці знаходження консульства і гарантує усі необхідні умови для виконання главою консульства його функцій.

Митна та імміграційна влада також сповіщаються про прибуття або відбуття службовця консульства і членів його сім'ї таким чином, щоб були вжиті всі необхідні заходи.

У відсутність глави консульства (через хворобу або у випадку вакансії) тимчасово замінити його може дипломат, службовець консульства або, якщо приймаюча країна не має заперечень, будь-хто інший. У будь-якому випадку ім'я чинного глави консульства має бути попередньо представленим уряду приймаючої країни.

Службовець консульства може бути в будь-який час і без роз'яснень оголошений персоною нон грата. В такому випадку він відкликається своїм урядом; повідомлення про його призначення або екзекватуру скасовується, і він вже не вважається службовцем консульства.

У випадку розриву консульських відносин територія і приміщення консульства, власність і архіви повинні бути прийняті під захист і охорону приймаючою державою; справи консула разом з власністю і архівами можуть бути довірені призначаючою країною третій країні, акредитованій приймаючою країною.

Література

1. Балабанов К. В. Дипломатична та консульська служба : підручник для студентів ВНЗ / К. В. Балабанов, М. В Трофименко. — Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2012. — 432 с.

2. Віденська конвенція про консульські зносини, 1963 рік. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_047.

3. Кунцевич К. Н. Основы консульской службы. / К. Н. Кунцевич. — Минск: Издат-во МИУ, 2008. — С. 65

4. Лапин Г. Э. Консульская служба : учебное пособие / Г. Э. Лапин. — М. : Международные отношения, 2005. — С. 174.

5. Положение о почетном консуле Российской Федерации. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.businesspravo.ru/Docum/Docum-Show_DocumID_62938.html.

6. Положення про нештатних (почесних) консулів України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?-nreg=150%2F97>.
7. Положення про нештатних (почесних) консулів України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?-nreg=150%2F97>.
8. Почесні консули України за кордоном. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/412.htm>.